

УДК 377.8.014.3

Н. В. Дячок, Київський університет імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

Дячок Н. В.

Формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету

У статті узагальнено результати наукових досліджень стосовно визначення сутності професійної мобільності. Представлено результати педагогічного експерименту, метою якого було виявлення реального рівня професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету. Запропоновані критерії діагностики професійної мобільності, такі як: спонукальний, процесуальний та когнітивно-комунікаційний. Проаналізовано результати на констатувальному та формуальному етапах експерименту. Статистично представлений аналіз результатів педагогічного експерименту дав змогу стверджувати, що студентам експериментальної групи вдалося значною мірою покращити рівень знань про досліджуваний нами феномен «професійна мобільність», покращити рівень комунікаційної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, навчитися застосовувати принципи толерантності у своїй діяльності, аналізувати та вносити корективи у стиль своєї поведінки, удосконалювати навички саморозвитку. Узагальнення пропозицій респондентів дало змогу окреслити тенденцію щодо активізації пошуку студентами шляхів удосконалення освітнього середовища через різноманітні грантові пропозиції. Автором було доведено ефективність запропонованих педагогічних умов на формуальному етапі експерименту, що були запроваджені у освітню практику закладів вищої освіти. Зроблено висновок, професійна мобільність вчителя іноземної мови є відображенням різних сфер педагогічної діяльності.

***Ключові слова:** мобільність, професійна мобільність, педагогічний експеримент.*

Дячок Н. В.

Формирование профессиональной мобильности будущих учителей иностранных языков в образовательной среде университета

В статье обобщены результаты научных исследований по определению сущности профессиональной мобильности. Представлены результаты

педагогического эксперимента, целью которого было выявление реального уровня профессиональной мобильности будущих учителей иностранных языков в образовательной среде университета. Предложенные критерии диагностики профессиональной мобильности, такие как: побудительный, процессуальный и когнитивно-коммуникационный. Проанализированы результаты на констатувальном и формовочном этапах эксперимента. Статистически представлен анализ результатов педагогического эксперимента позволил утверждать, что студентам экспериментальной группы удалось значительно улучшить уровень знаний об исследуемом нами феномен «профессиональная мобильность», улучшить уровень коммуникационной подготовки будущих учителей иностранных языков, научиться применять принципы толерантности в своей деятельности, анализировать и вносить коррективы в стиль своего поведения, совершенствовать навыки саморазвития. Обобщенные пропозиции респондентов позволили очертить тенденцию по активизации поиска студентами путей к усовершенствованию образовательной среды через различные грантовые предложения. Автором была доказана эффективность предложенных педагогических условий на формовочном этапе эксперимента, которые были введены в образовательную практику учреждений высшего образования. Сделан вывод, профессиональная мобильность учителя иностранного языка является отражением различных сфер педагогической деятельности.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, педагогический эксперимент.

Актуальність дослідження. Для підняття рівня суспільного престижу педагогічної праці сучасному педагогу необхідно володіти наступними якостями, як креативність мислення і швидкість прийняття рішень, здатність до частої навченості і вміння пристосовуватися до нових обставин, вміння відстежувати і правильно оцінювати стан навколишнього простору. Звідси випливає, що складовою професійної мобільності педагога виступає його готовність до змін. Ще однією складовою професійної мобільності є активність особистості. Професійне й особистісне становлення майбутніх фахівців здійснюється за допомогою його власної активності. При цьому активність проявляється як робота над своїм перетворенням, так і над перетворенням навколишньої дійсності.

Професійну мобільності, як наукове явище, досліджували вчені, які вивчали природу мобільності (соціальну – Р. Ривкіна [9]; психологічну – О. Дудіна, В. Дюніна [4, 5]; академічну – В. Андрущенко та інші). У роботах

вчених Л. Амірової [1], О. Безпалько [2] розглядали особливості формування професійної мобільності. Суперечності між соціальними замовленнями, що пов'язані з професійною підготовкою студентів, та практикою, що відбиває відрив професійного навчання від підприємств в усіх галузях економіки України, висвітлені у роботах В. Гринько [3].

Професійна мобільність надає кожному педагогу можливість створити професійний стиль відповідно до своїх поглядів, принципів та орієнтацій; постійно здійснювати пошук оптимальних освітніх форм навчання, здійснювати педагогічний експеримент, продукувати й узагальнювати самотній досвід у освітній діяльності, що в свою чергу призведе до оцінення педагога суспільством.

Мета дослідження – представити узагальнені результати формування професійної мобільності у майбутніх учителів іноземних мов.

Для дослідження реального рівня сформованості професійної мобільності у майбутніх учителів іноземних мов нами було проведено педагогічний експеримент. Дана експериментальна робота складалася з констатувального, формувального та етапу узагальнення результатів. На констатувальному етапі експерименту на основі аналізу результатів анкетування на виявлення характеру ставлення студентів до потреби формування професійної мобільності встановлено, що студенти закладів вищої освіти закладів поверхово обізнані зі змістом досліджуваного феномена, мають сумніви щодо доцільності опановувати навичками професійної мобільності в освітньому середовищі університету.

З'ясовано, що найбільш сприятливими чинниками для покращення процесу формування професійної мобільності є такі як: адекватний рівень володіння іноземною мовою, високий рівень комунікативної культури, мотивація досягнення, спілкування, компетентність, психологічна готовність до спілкування з представниками інших культур. Узагальнення пропозицій респондентів дає змогу окреслити тенденцію щодо активізації пошуку студентами шляхів удосконалення освітнього середовища шляхом пошуку

грантових пропозицій задля більш результативного формування їхньої професійної мобільності.

За допомогою комплексу критеріїв, взаємозалежних і взаємопов'язаних із компонентною структурою професійної мобільності, а саме: спонукальний, когнітивно-комунікаційного, процесуальний, здійснено діагностичний «зріз» вихідних рівнів сформованості готовності студентів університетів до професійної мобільності у контрольній (285 особа) та експериментальній групах (437 особа). Установлено, що домінуючим рівнем сформованості досліджуваного явища є низький: спонукальний критерій – 53,37 % в ЕГ та 53,36 % у КГ, когнітивно-комунікаційний – 51,4, % в ЕГ та 51,4 % у КГ, процесуальний – 64,8 % в ЕГ і 61,1 % у КГ. Середній рівень сформованості професійної мобільності визначено у 26,92 % студентів ЕГ та 26,93 % КГ за спонукальним критерієм, за когнітивно-комунікаційним критерієм маємо – 42,2 % в ЕГ і 51,4 % у КГ; за процесуальним критерієм маємо наступну картину – 30,5 % в ЕГ та 34,2 % студентів КГ. Високий рівень сформованості досліджуваного феномену виявлено у наступних результатах: у ЕГ – 23,8% і 19,71 % у КГ за спонукальним критерієм; 6% у ЕГ та 4,9% у КГ за когнітивно-комунікаційним критерієм; 6% у ЕГ та 4,9 % у КГ за процесуальним критерієм.

Такі результати засвідчили реальний стан досліджуваної проблеми у практиці сучасного університету та зумовлюють необхідність підвищення рівня закладів вищої освіти до професійної мобільності, що можливе завдяки впровадженню у навчальний процес педагогічних умов ефективного формування професійної мобільності й методики їхньої реалізації для майбутніх учителів іноземних мов.

У ході формувального етапу експерименту навчання студентів КГ здійснювалося за традиційною методикою, а в навчальний процес студентів ЕГ було впроваджено педагогічні умови, що ґрунтуються на методиці формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов, й здійснено її експериментальну перевірку.

На формувальному етапі відбулося впровадження педагогічних умов в освітню практику ЗВО. Для успішної реалізації педагогічних умов було впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти авторський курс «Мобільність як шлях до успіху», після якого, у ході констатувального експерименту довелося констатувати якісні зміни (підвищення рівня сформованості професійної мобільності майбутніх вчителів іноземних мов). Вони свідчать про більш високі результати: збільшився рівень зацікавленості у студентів у порівнянні з контрольними. Результатом впровадження обґрунтованих педагогічних умов вважаємо підвищення рівня професійної мобільності, а саме кожного її компоненту: когнітивного та комунікаційного компонентів (наявність ґрунтовних теоретичних і практичних знань студентів та спеціальних знань із проблеми професійної мобільності) формування професійної мобільності. Реалізація діяльнісного компоненту професійної мобільності відбувалася через впровадження в освітній процес університетів педагогічної умови як підсилення міждисциплінарних зв'язків серед фахових дисциплін в освітньому середовищі університету. Ефективним результатом формування даного компоненту професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету стали отримані студентами наступні вміння: систематизувати і класифікувати знання, давати об'єктивну оцінку педагогічним поглядам і явищам; оволодівати навичками ефективної самостійної роботи; оволодівати навичками ефективної культури усних виступів тощо; самостійно вирішувати практичні питання інформаційно-пошукового характеру у науковій діяльності; організовувати процес самоосвіти.

Виокремлено, що підготовка та проведення публічного захисту власних ідей щодо розв'язання актуальних проблем у діяльності вчителя іноземної мови позитивно вплинула на розвиток наступних якостей: ініціативність, гнучкість і відповідальність, аналітичність тощо.

Впровадження в освітній процес мотиваційної складової професійної мобільності в нашому педагогічному експерименті відбувалось через залучення студентів до науково-дослідницької роботи, виконання творчих робіт,

написання тез, статей; розробки і впровадження соціальних проектів за тематиками: «Цінність моєї професій», «Іноземна мова – шлях до впевненого майбутнього».

З'ясовано, що для реалізації спонукального критерію формування професійної мобільності, було використано проєктивну діяльність. Студентами було прийнято участь у організованому ними проєкті «Іноземна мова – шлях до впевненого майбутнього», який передбачав опанування студентами умінням ставити та досягати мету. Організований ними проєкт виявив їхні можливості планувати, передбачати, розробляти, проєктувати майбутню діяльність, відпрацьовувати тактику постановки мети, формувати активну професійну позицію, що є необхідним для формування професійної мобільності майбутніх вчителів іноземних мов в освітньому середовищі університету.

На контрольному етапі експерименту нами було здійснено перевірку ефективності педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету, проведено з використанням діагностичних процедур. Даний етап дослідження передбачав зіставлення результатів, отриманих в експериментальних (ЕГ) і контрольних групах (КГ), а також поточний моніторинг якісних змін сформованості досліджуваного феномену та його складників. Для експериментальних і контрольних груп було розроблено єдині вимоги та критерії оцінювання на кожному етапі дослідної роботи, що підлягали порівнянню в ході експерименту

Для діагностування студентів на контрольному етапі експерименту нами було застосовано діагностичний інструментарій такий самий як при констатувальному етапі експерименту: для виявлення рівня самооцінки майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету нами бо використано діагностику рівня саморозвитку та професійно-педагогічної діяльності (Л. Бережнова); тестування «Готовність до саморозвитку»; тест інтелекту Р. Амтхауера; діагностувальна методика дослідження комунікативних та організаторських схильностей тощо .

Результати першого зрізу до формувального експерименту демонструють майже однакові показники в експериментальній та контрольній групах. З цього слідує, що підготовка студентів до формування професійної мобільності за особистісним компонентом переважно на низькому рівні (ЕГ – 53,37%, КГ – 53,36%). Високий рівень сформованої професійної мобільності за особистісним компонентом, низький як у експериментальній, так і в контрольній групах: ЕГ – 23,8%, КГ – 19,71%. Середнього рівня сформованості досягло 26,92% студентів у експериментальній та 26,93% у контрольній групі.

Не суттєвою є різниця у формуванні професійної мобільності за діяльнісним компонентом. Переважна більшість залишається на низькому рівні (ЕГ – 64,8%, КГ – 61,1%). Високий рівень сформованої професійної мобільності за діяльнісним компонентом, низький як у експериментальній, так і в контрольній групах: ЕГ – 4,6%, КГ – 4,7%. Середнього рівня сформованості досягло 30,5% студентів у експериментальній та 34,20% у контрольній групі.

Зберігається дана тенденція у формуванні професійної мобільності за когнітивним та комунікаційним компонентами. Низький рівень ЕГ – 51,4%, КГ – 51,4%. Високий рівень сформованої професійної мобільності за когнітивним та комунікаційним компонентами в ЕГ – 4,9%, КГ – 4,9%. Середнього рівня сформованості досягло 42,6% студентів у експериментальній та 43,7% у контрольній групі.

Оскільки основним показником, за яким суттєво відрізнявся процес навчання в експериментальній та контрольній групах було впровадження обґрунтованих у дисертації педагогічних умов, можемо зробити висновок, що під впливом експериментального навчання в освітньому середовищі університету змінюється професійна мотивація майбутніх учителів іноземних мов.

У експериментальних групах збільшилося число студентів, які вбачають значення та сенс майбутньої професійної мобільності та знають важливість саморозвитку та саморалізації для успішної педагогічної діяльності 48,8% студентів ЕГ на противагу 15,6% КГ.

Числові дані таблиці підтверджують зростання рівня професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов у випадку впровадження педагогічних умов. У контрольній групі кількісне зростання показників менше виражено.

Порівняльні дані, що віддзеркалюють зміни у показниках критеріїв формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов до і після проведення формувального експерименту, подано у таблиці 3.

Розрахунок коефіцієнту якості знань $K(\%)$ на формальному етапі у КГ – $((3,6 + 45,1 + 9,6 + 32,9 + 35,7 + 51,6) * 100 / 642 = 27,8 \%$; у ЕГ – $((42,1 + 56,2 + 17,8 + 39,1 + 26,4 + 62,4) * 100 / 642 = 38 \%$.

Зауважимо, що коефіцієнту якості знань $K(\%)$ у студентів контрольної групи зріс на 7,51 % (з 20,29 до 27,8); у студентів експериментальної групи – зріс на 12,5 % (з 25,5 до 38).

Таблиця 3

Рівні сформованості професійної мобільності до і після формувального експерименту в контрольній та експериментальній групах

Рівні професійної мобільності	КГ			ЕГ		
	1-й зріз у %	2-й зріз у %	Приріст	1-й зріз у %	2-й зріз у %	Приріст
Low	55,29	26,34	- 28,95	56,52	18,67	- 37,85
Average	34,94	40,07	+ 5,13	33,34	44,40	+ 11,06
High	9,77	24,80	+ 15,03	5,30	39,1	+ 33,8

Таблиця розроблена автором

Так, високого рівня компонента підготовки студентів до формування загальнонавчальних умінь молодших досягли 39,1 % майбутніх учителів іноземних мов в ЕГ, 44,40 % студентів демонструють середній рівень сформованої професійної мобільності, лише 18,67 % по закінченню експерименту показали низький рівень. Ці показники дають підстави для висновків про ефективність впроваджених педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету.

На етапі визначення ефективності педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету стала діагностика рівнів сформованості досліджуваного явища за спонукальним, процесуальним та когнітивно-комунікаційним критеріями до і після впровадження педагогічних умов. Можемо зробити висновок про вагомий вплив виділених нами педагогічних умов на формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету.

Порівняльний аналіз результатів сформованої професійної мобільності у майбутніх учителів іноземних мов в експериментальній та контрольній групі за кожним з виділених нами критеріїв після проведення формувального етапу експерименту дає підстави стверджувати, що важливим фактором у формуванні професійної мобільності є впровадження розробленої нами методики.

За результатами повторної діагностики виявлено наступні рівневі прояви сформованості професійної мобільності у майбутніх учителів іноземних мов: за *спонукальним критерієм* на високому (продуктивний) рівні було виявлено у ЕГ – 42,1 %, а у КГ – 36%; середній (базовий) рівень у ЕГ – 39,1%, а у КГ – 32,9 %, низький (репродуктивний) рівень у ЕГ – 18,8 %, а у КГ – 21,02 %. За *процесуальним критерієм* на високому (продуктивний) рівні було виявлено у ЕГ – 56,2 %, а у КГ – 45,1 %; середній (базовий) рівень у ЕГ – 26,4%, а у КГ – 35,7 %, низький (репродуктивний) рівень у ЕГ – 17,4 %, а у КГ – 19,2 %. За *когнітивно-комунікаційним* на високому (продуктивний) рівні було виявлено у ЕГ – 17,8 %, а у КГ – 9,6 %; середній рівень (базовий) у ЕГ – 62,4%, а у КГ – 51,6 %, низький (репродуктивний) рівень у ЕГ – 19,8 %, а у КГ – 38,8 %.

Так, високого рівня професійної мобільності майбутні вчителі іноземних мов досягли 39% студентів експериментальної та лише 24,8 % – контрольної групи. Підсумковий показник професійної мобільності майбутні вчителі іноземних мов середнього рівня мали відповідно 40 % (КГ) і 44,5 % (ЕГ), низького – 26,3% (КГ) і 18,7% (ЕГ). Готовність студентів ЕГ характеризується високим рівнем самостійності, об'єктивності, можливістю перенесення

сформованого вміння в нові змінювані ситуації процесу навчання. Майбутні вчителі іноземної мови усвідомлюють значущість професійної мобільності, її вплив на становлення й розвиток особистості.

Якісний аналіз результатів педагогічного експерименту дозволив зробити висновок про те, що у студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи значно піднявся рівень кожного критерію компонентів професійної мобільності майбутніх вчителів іноземних мов. У студентів філологічних спеціальностей експериментальної групи спостерігається стійкий інтерес до формування професійної мобільності, прагнення до їх системної та між предметної організації, активність в оволодінні вміннями, що дозволяють здійснювати формування вище зазначених умінь у педагогічній діяльності, потреби в їх удосконаленні.

Статистично перевірено значення t-критерію Стюдента 4,96 з табличним значенням, яке при числі ступенів свободи f дорівнює $9 - 1 = 8$ і рівні значущості $p = 0.05$ становить 2.262. Так як отримане значення більше критичного, робимо висновок про наявність статистично значущих результатів впровадження педагогічних умов формування професійної мобільності у майбутніх учителів іноземних мов у КГ і ЕГ, а одже статистичні результати проведеного нами педагогічного експерименту є достовірними.

Під час проведення констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту ми спостерігали перенесення акцентів щодо сутності професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов: від розуміння її як складової професійної діяльності вчителя та ідеями до трактування як особистісної характеристики, певної якості фахівця, високий рівень сформованості якої слугував би основою формування особистісної мобільності. Хоча, індивідуальна мобільність виявляється в інших видах мобільності – професійній, соціокультурній, академічній тощо, що за сутністю своєю є відображеннями різних сфер діяльності вчителя іноземної мови.

Отримані нами дані дали змогу стверджувати, що студентам експериментальної групи вдалося значною мірою покращити рівень знань про

досліджуваний нами феномен «професійна мобільність», покращити рівень комунікаційної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, навчитися застосовувати принципи толерантності у своїй діяльності, аналізувати та вносити корективи у стиль своєї поведінки, удосконалювати навички саморозвитку.

Література

1. **Амирова Л.** Развитие профессиональной мобильности педагога в системе дополнительного образования: дис. ... доктора пед. наук :13.00.08 – теория та методика профессионального образования / Амирова Людмила. Уфа. 2009. 470 с.

2. **Безпалько О. В.** Компоненти професійної мобільності майбутніх соціальних педагогів / Безпалько Ольга Володимирівна // Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. праць. 2012. Випуск 14. Ч. 2. С. 73–80.

3. **Гринько В.** Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену «професійна мобільність» / В. Гринько // Молодь і ринок. 2011. № 5 – С. 127–131.

4. **Дудина О.** Профессиональная мобильность: кто и как принимает решение сменить профессию / О. Дудина, М. Ратникова // Социс. 1997. № 11. С. 48–54.

5. **Дюнина В. Н.** Модель формирования профессиональной мобильности студентов информационных специальностей / В. Н. Дюнина // Наука и молодежь: материалы к X-ой науч.- практ. конф. Т. 2. Нижний Новгород: ВГИПУ, 2009. С. 96 –105.

6. **Іванченко Є. А.** Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Євгенія Анатоліївна Іванченко. Одеса, 2005. 181 с.

7. **Професійна** освіта: Словник [Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало]. К. : Вища школа, 2000. 380 с.

8. **Попков В. А.** Теория и практика высшего профессионального образования / В. А. Попов, А. В. Коржуев. М. : Акад. проект, 2004. 432с.

9. **Рывкина Р. В.** К изучению социолого-психологических аспектов трудовой мобильности / Р. В. Рывкина // Методологические проблемы социологического исследования мобильности трудовых ресурсов: [сб. статей] / отв. ред. : Т. И. Заславская, Р. В. Рывкина. Новосибирск: Наука, 1974. С. 79–107.

10. **Сушенцева Л. Л.** Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія; [за ред. Н. Г. Ничкало]; / Лілія Леонідівна Сушенцева. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.

11. **Трешина И.** Социокультурный компонент профессионально-лингвистической компетенции учителя / И. Трешина // Россия и Запад: диалог культур. Вып.12. М. : МГУ, 2004. С. 296–304.

12. **Концепція** розвитку педагогічної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/kontsepsiya-pedosviti-pislya-kolegii-03-18.doc>

Diachok N. V.

The Professional Mobility Formation of Future Languages Teachers in the Educational Environment of the University

The article summarizes the results of research to determine the essence of professional mobility. The results of the pedagogical experiment, the purpose of which was to identify the real level of professional mobility of future teachers of foreign languages in the educational environment of the university are presented.

The proposed criteria for the diagnosis of occupational mobility, such as: incentive, procedural and cognitive-communication. The results are analyzed at the stationary and molding stages of the experiment. Statistically, the analysis of the results of the pedagogical experiment allowed us to state that the students of the experimental group managed to significantly improve the level of knowledge about the phenomenon of “professional mobility” that we study, improve the level of

communication training of future foreign language teachers, learn how to apply the principles of tolerance in their work, analyze and make corrections to their behavior, improve their skills of self-development. The generalized proposals of the respondents allowed to outline the tendency to intensify the search by students for ways to improve the educational environment through various grant proposals.

The author proved the effectiveness of the proposed pedagogical conditions at the molding stage of the experiment, which were introduced into the educational practice of institutions of higher education. The conclusion is made that the professional mobility of a teacher of a foreign language is a reflection of various areas of pedagogical activity.

Key words: mobility, professional mobility, pedagogical experiment.

Відомості про автора

Дячок Надія Валентинівна – викладач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. ORCID id 0000-0003-1355-6801.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Чернуха Н. М.